

Dr. sc. Marko Sukačić¹

PITANJE AKTIVNE LEGITIMACIJE ZA PRIMJENU INTERDIKTA *QUOD VI AUT CLAM* U KLASIČNOM RIMSKOM PRAVU²

UDK: 347.732 (4-6 EU)
DOI: 10.31141/zrpf.2020.57.138.1057
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 15. srpnja 2020.

U radu se obrađuje pitanje aktivne legitimacije za primjenu interdikta *quod vi aut clam* u klasičnom rimskom pravu. U prvom dijelu rada izlažu se općenite karakteristike navedenog interdikta, njegov potencijalni rani spomen u Ciceronovom govoru *Pro Tullio*, prikaz u tekstu pretorskog edikta, tumačenja klasičnih pravnika o pitanju pasivne legitimacije, te raščlamba pojmova *vi aut clam*. Nakon toga slijedi razrada aktivne legitimacije za primjenu, detaljno se izlaže Julijanovo tumačenje kako je preduvjet mogućnosti korištenja interdikta postojanje interesa, što se posebno analizira na pitanju kupoprodaje s dodanim uglavkom *in diem addictio*. Sljedeći dio rada sastoji se od tumačenja Ulpijanovog pristupa istom pravnom problemu, gdje iznosi stav kako je pitanje posjeda relevantno da bi osoba imala aktivnu legitimaciju za interdikt. Posljednji dio rada sadrži komparaciju Ulpijanovog i Julijanovog pristupa, daje zaključna promišljanja autora o potencijalnim razlozima njihova razilaženja, te konačno analizira mogu li razlike u prikazanim konceptima utjecati na pitanje hoće li aktivnu legitimaciju kod kupoprodaje pod *in diem addictio* imati prodavatelj ili kupac.

Ključne riječi: *interdictum quod vi aut clam*, *interes*, *posjed*, *uvjet*, *rimsko pravo*

1. UVOD

Interdictum quod vi aut clam (dalje u tekstu interdikt *qvac*) pravno je sredstvo koje je u razdoblju klasičnog rimskog prava pretor izdavao u slučaju kada bi netko upotrebom sile, nasilja ili potajno izvršio preinake na zemljištu. Smetnja, odnosno radnja/djelo *opus* osobe koja ometa vlasnika, posjednika ili općenito ovlaštenika na traženje zaštite shvaćana je vrlo fleksibilno, te je tako obuhvaćala svako djelo koje bi mijenjalo stanje zemljišta ili općenito njegove površine. Iz navedenog je vidljivo da

---

¹ Dr. sc. Marko Sukačić, poslijedoktorand, Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Stjepana Radića 13, Osijek; msukacic@pravos.hr; ORCID ID: 0000-0001-9113-7421.

² Rad je nastao na temelju izlaganja *Interdictum quod vi aut clam and the question of the active legitimation* na međunarodnom seminaru *Sommerseminar: Zwang im Recht*, održanom u Bochumu, Njemačka, 30. V. – 1. VI. 2019. god.

je interdikt opisan vrlo široko, te se stoga može postaviti teza kako je imao značajnu ulogu u zaštiti stvarnih prava i posjeda u klasičnom rimskom pravu.³

Interdikt *qvac* služio je za smetnje na nekretnini, a zaštitu pomoću ovog pravnog sredstva u pravilu je imao vlasnik. Međutim, u situaciji kada je zemljište prodano uz dodani uglavak da prodavatelj u ograničenom vremenskom roku može tražiti bolju ponudu, zamjetno je kako Julijan i Ulpijan raspravljaju o tome tko ima aktivnu legitimaciju, odnosno tko može tražiti izdavanje interdikta *qvac*. Njihove koncepcije djelomično se razilaze, te u tom smislu Julijan govori o osobi kojoj je u interesu da se radnja ne izvrši, *cuius interest opus non esse factum*, dok Ulpijan navodi kao preduvjet posjedovanje *si modo est in possessione*. Kako je kod kupnje s pridržajem prava traženja bolje ponude riječ o najmanje dvije osobe, to jest o prodavatelju i kupcu, ali je moguća pojava i potencijalnog trećeg (novog kupca koji daje višu ponudu), upitno je hoće li rezultat prema Julijanovom i Ulpijnovom konceptu biti jednak.

Ovaj rad prvotno sadrži analizu relevantnih općih karakteristika interdikta *qvac* kroz definiranje njegovog potencijalnog spomena u Ciceronovom govoru *Pro Tullio*, razradu prikaza u tekstu pretorskog edikta, te kroz tumačenje na koga se fraza *quod vi aut clam* odnosi, to jest, tko ima pasivnu legitimaciju. Nakon toga slijedi detaljna analiza pitanja aktivne legitimacije kroz raščlambu Julijanovog pristupa *cuius interest opus non esse factum* i Ulpijanovog tumačenja *si modo est in possessione*, te se daje odgovor na pitanje hoće li razlike u konceptima dovesti do drukčijeg ishoda. Zaključno se izlaže stav autora o razlozima različitih pristupa pitanju aktivne legitimacije za primjenu interdikta *qvac*.

2. OPĆENITO O INTERDITKTU *QUOD VI AUT CLAM*

Jedan od ranijih spomena interdikta *qvac* nalazi se u Ciceronovom govoru *Pro Tullio* iz 72. ili 71. godine prije Krista, čiji je sadržaj sačuvan na dva oštećena palimpsesta. Riječ je o sporu vezanom za vlasničkopravne odnose nad zemljištem.⁴ Tekst relevantan za pitanje predmetnog interdikta je sljedeći:

Cicero, Pro Tullio, 44: fuit illud interdictum apud maiores nostros de vi quod hodie quoque est: Vnde tv avt familia avt procvrator tvvs illvm avt familiam avt procvratorem illivs in hoc anno vi deiecasti. deinde additur illius iam hoc

---

³ Berger, A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1953., str. 511; Buckland, W. W., *A Textbook of Roman Law from Augustus to Justinian*, University Press, Cambridge, 1921., str. 725; Dernburg, H., *Pandekten, Band 1,2: Sachenrecht*, Berlin, Müller, 1900., str. 165-170; Eisner, B.; Horvat, M., *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948., str. 271; Johnston, D., *Roman Law in Context*, University Press, Cambridge, 2004., str. 74-75; Kaser, M., *Das Römische Privatrecht, vol. 1, Das altrömische, das vorklassische und klassische Recht*, C. H. Beck, München, 1955., str. 346; Limacher, F., *Ueber das interdictum quod vi aut clam*, doktorska disertacija, Lohbauer, Zürich, 1865.; Romac, A., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet, Zagreb, 1998., str. 206.

⁴ Crawford, J. W., *M. Tullius Cicero: The Lost and Unpublished Orations*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1984., str. 47-51; Lintott, A. W., *Violence in Republican Rome*, Clarendon Press, Oxford, 1968., str. 127.

*causa quicum agitur: cum ille possideret, et hoc amplius: quod nec vi nec clam nec precario possideret.. 53: ... ego ipse tecto illo disturbato si hodie postulem, quod vi aut clam factum sit...*⁵

Ciceron u četrdeset i četvrtom ulomku govora tvrdi da je pravno sredstvo, odnosno interdikt protiv sile *vis* postojalo za vrijeme predaka, kao što postoji i u njegovo vrijeme, opisujući *interdictum de vi*, dakle ako je netko u roku od godine dana silom izbačen iz onoga što je tada posjedovao, osim ako isto nije stekao *vi*, *clam* ili *precario*. Međutim, kasnije u pedeset i trećem ulomku postavlja tvrdnju kako on i dalje misli da se osobu koja je izvršila nasilan čin trebalo procesuirati temeljem *quod vi aut clam factum sit*. Izravno navođenje formulacije navodi na zaključak o stavu da bi i interdikt *qvac* također mogao biti primijenjen. U prilog tezi o starosti interdikta *qvac*, odnosno o njegovu ranom nastanku, osim prikazanog spomena govori i činjenica kako Kvint Mucije Scevola, koji je umro 82. godine prije Krista, izravno u D. 50,17,73,2, posredno u Ulpijanovom citatu u D. 43,24,1,5 te u nekoliko daljnjih izvora spominje ovaj interdikt. Na temelju navedenih izvora, romanisti su postavili tezu kako je interdikt *qvac* nastao vrlo rano, te je moguće da je stariji od posesornih interdikata.⁶

U svakom slučaju, interdikt *qvac* nalazi se u konačnom tekstu pretorskog edikta u obliku vrlo sličnom Ciceronovom opisu:

D. 43,24,1, pr.-1 (*Ulpianus libro 71 ad edictum*) *Praetor ait: „Quod vi aut clam factum est, qua de re agitur, id – si non plus quam annus est – cum experiendi potestas est, restitutas“. Hoc interdictum restitutorium est et per hoc occursum est calliditati eorum, qui vi aut clam quaedam moliuntur: iubentur enim ea restituere.*⁷

U principijumu i prvom ulomku, koji dolaze iz Ulpijanove sedamdeset i prve knjige komentara pretorskog edikta, navode se pretorove riječi kako će ono što je silom ili potajno učinjeno, te se o toj pravnoj stvari vodi spor, osoba koja je počinila

⁵ Ciceron, Pro Tullio, 44: Ovaj interdikt protiv sile iz vremena naših predaka sukladan je današnjem: budući da ste ove godine ili ti ili tvoja obitelj, ili tvoj prokurator silom izbacili iz onoga što je on ili njegova obitelj ili prokurator tada posjedovao: nakon toga je dodano, u vezi s osobom protiv koje se vodi postupak: kada je imao posjed: i tim više: ono što je posjedovao, a nije (stečeno) silom ili potajno ili na zamolbu do opoziva. 53: ... Ako bih ja danas mogao zatražiti interdikt (protiv) „onoga što je učinjeno silom ili potajno“...

⁶ Van Warmelo, P., „Interdictum quod vi aut clam“, *Acta Juridica*, vol. 15, 1962., str. 15-16; Watson, A. *The Law of Property in the Later Roman Republic*, Clarendon Press, Oxford, 1968., str. 222; Windscheid, B.; Kipp, T., *Lehrbuch des Pandektenrechts*, vol. II, Frankfurt, Rütten & Loening, 1887., para. 466, bilj. 1., str. 799. Usp. Kaser, M., *Eigentum und Besitz im älterenrömischen Recht*, Böhlau, Köln, 1956., str. 251. i dalje; Savigny, F. C., von, *Das Recht des Besitzes: Eine civilistische Abhandlung*, Heyer, Gießen, 1803., str. 369 i sl. O Kvintu Muciju vidi u: Kunkel, W., *Herkunft und soziale Stellung der römischen Juristen*, Böhlau, Weimar, 1952., str. 8, a općenito o ranom nastanku interdikta u: Stein, P., „Equitable Remedies for Property“, u: Birks, P. (ur.), *New Perspectives in the Roman Law of Property*, Clarendon Press, Oxford, 1989., str. 189-190.

⁷ D. 43,24,1, pr.-1: „Pretor kaže: „Ono što je silom ili potajno učinjeno, o čemu se vodi spor, to treba – ako nije proteklo više od godinu dana od kada je moguće da se pokrene postupak – da dovedeš u ranije stanje.“ Ovo je restitutorni edikt pomoću kojeg se suprotstavljamo lukavosti onih koji silom ili potajno nešto grade: njima se, naime, naređuje da uspostave ranije stanje“ (prijevod prema Romac, A., *Izvori rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1973., str. 255.).

isto morati vratiti u ranije stanje. Dalje Ulpijan navodi kako je riječ o restitutornom ediktu pomoću kojeg se brani od lukavosti onih koji silom ili potajno grade. U izvornom Ulpijanovom principijumu i ulomku iz *Digesta* ne stoji dio *si non plus quam annus est* (ako nije proteklo više od godinu dana), ali se taj umetnuti dio nalazi u Lenelovom tekstu konačnog pretorskog edikta *edictum perpetuum*, gdje on navodi kako je citirani dio teksta izostavljen očitom greškom, odnosno omaškom.⁸ Vremensko ograničenje od godine dana spominje se u svakom slučaju u ranije citiranom Ciceronovom izvoru, ali za *interdictum de vi*, što djelomično potvrđuje Lenelov zaključak o slučajnom izostavljanju.

Tumačenje na koga se fraza *quod vi aut clam* odnosi, vidljivo je u Ulpijanovom ulomku iz (njegove) sedamdesete knjige komentara pretorskog edikta, gdje citira Kvinta Mucija koji kaže da se riječi *quod vi aut clam factum est* odnose na osobu koja pomoću sile *vis* ili potajno *clam* izvrši radnju *factum*.⁹ Nadalje, protiv osobe može biti izdan interdikt *qvac* čak ako ona i nije učinila djelo, već je to izvršila neka njena osoba, odnosno osoba koja je djelovala po njezinu nalogu. Ulpijan navodi kako je Labeon proširio Mucijevo tumačenje, pa je dodao nasljednike osoba koje je Mucije nabrojao, te je uključio i odgovornost zbog radnji drugih osoba: prokuratora, tutora, kuratora ili predstavnika udruženja/općine (*syndicus*). Slijedom navedenoga, riječ je o širokom spektru osoba zbog čijih bi radnji pretor mogao izdati interdikt *qvac* protiv osobe u čijem je interesu, ili po čijem je nalogu izvršena radnja.¹⁰

Interdikt *qvac* mogao se koristiti isključivo kod smetanja na nekretninama, što Ulpijan opisno navodi u ulomku iz 71. knjige komentara pretorskog edikta u D. 43,24,1,4: „*Hoc interdictum ad ea sola opera pertinet...*“.¹¹ Pokretnine su izričito isključene u Paulovom ulomku iz 13. knjige komentara *ad Sabinum* iz D. 43,24,20,4: „*Quod in nave fit vel in alia qualibet re vel amplissima, mobili tamen, non continetur hoc interdicto.*“¹² Međutim, zamjetno je kako se nigdje u *Digestama* izričito ne navodi nekretnina kao *res immobiles* već, primjerice, *moliuntur* u D. 43,24,1,1, *loco publico* u D. 43,24,11,1, *aedes* u D. 43,24,7,4, i *aedificia* u D. 43,24,10.¹³ Iz nabranja je vidljivo kako je riječ o nekretninama i u javnom i u privatnom vlasništvu, te kako nije važno je li riječ o građevini ili o samom zemljištu.¹⁴

⁸ Lenel, O., *Das Edictum Perpetuum*, Leipzig, B. Tauchnitz, 1927., str. 482., para. 256, bilj. 14. Vidi identičan zaključak u Van Warmelo, *op. cit.* u bilj. 4, str. 16.; Watson, *loc. cit.*

⁹ D. 43,24,5,8-10 (*Ulpianus libro 70 ad edictum*): *Haec verba „quod vi aut clam factum est“ ait Mucius ita esse „quod tu aut tuorum quis aut tuo iussu factum est“. Labeo autem ait plures personas contineri his verbis. Nam ecce primum heredes eorum, quos enumerat Mucius, contineri putat. Idem ait et adversus procuratorem tutorem curatorem municipumve syndicum alieno nomine interdici posse.*

¹⁰ Vidi slično u: Šarac, M., „Obveze mandatarata iz ugovora o nalogu u rimskom pravu“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*, vol. 16, br. 1, 1995., str. 96; Watson, *op. cit.* u bilj. 4, str. 226.

¹¹ „Ovaj interdikt odnosi se samo na djela učinjena na zemljištu...“

¹² „Što je učinjeno na brodu ili na bilo čemu drugome, neovisno o veličini, ako je pokretnina, nije povezano s ovim interdiktom.“

¹³ Vidi popis svih korištenih fraza u Van Warmelo, *op. cit.* u bilj. 4, str. 31.

¹⁴ *Ibid.*; Berger, A. „Interdictum“, u: Pauly, A., *etal.* (ur.), *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft: Imperium-Iugum*, Band IX,2, Metzler, 1916., str. 1662.

Za uspješno izdavanje interdikta od strane pretora, osoba koja je počinila *factum* mora biti svjesna svog djela, odnosno okolnosti da čini djelo protiv aktivno legitimirane osobe, što je vidljivo u Pomponijevom ulomku iz D. 43,24,21,1: „*cum mea persona sit intuenda*.“ Sama radnja, odnosno čin – mora biti izvršen *vi aut clam*, dakle, silom ili potajno, što potvrđuje i već citirani Ciceronov govor *Pro Tullio*, 15,19,20 i 21. Po Ciceronovom opisu, Fabijevo zemljište, koje je nedavno kupio u Turiju (*Thurii*, južna Italija), dalo je loš urod, te je stoga postavio zahtjev za dijelom zemljišta susjeda Tulija. Tulije je predložio da se spor iznese pred pravosudnim magistratom u Rimu, ali Fabije sljedeću noć šalje naoružanu skupinu robova na Tulijevo zemljište i oni su pritom usmrtili grupu Tulijevih robova.¹⁵ Dakle, sila *vis* je očita u ovom primjeru, te je nesporno da njena primjena nije bila opravdana, odnosno ni ona ni njen intenzitet nisu bili isprovocirani, iako se Fabije branio kako po Zakoniku XII ploča ima pravo ubiti kradljivca uhvaćenog u noći.¹⁶ Izravna definicija pojmova *vis* i *clam* vidljiva je u sljedećem pravnom izvoru:

D. 50,17,73,2 (*Quintus Mucius Scaevola libro singulari opōn/definitionum*)
*Vi factum id videtur esse, qua de re quis cum prohibetur, fecit: clam, quod quisque, cum controversiam haberet habiturumve se putaret, fecit.*¹⁷

Prema Mucijevoj definiciji, djelo počinjeno nasilno *vis* je stoga što je to djelo koje je počinjeno unatoč zabrani. *Clam* je, pak, djelo koje je počinjeno na način da je osoba, koja ga je počinila, znala odnosno smatrala da će nastati kontroverza o istom. Pitanje točnog opisa radnje kakva bi potpala pod pojam *vi aut clam*, prepušteno je pravnicima i pretoru, te je stoga ovaj interdikt moguće koristiti u velikom broju slučajeva, pa čak i kada je postojala konkurencija s drugim pravnim sredstvima, poput *operis novi nunciatio*, *interdictum de vi* ili *actio legis Aquiliae*.¹⁸ Nadalje, značajnim djeluje zahtjev da *vis* mora biti izvršen *contra prohibitionem*.¹⁹ Dakle, kako bi izvršeno djelo moglo biti okarakterizirano kao *vis*, moralo je biti izvršeno usprkos zabrani osobe protiv koje je bilo usmjereno. *Clam* s druge strane podrazumijeva da je djelo počinjeno bez znanja osobe protiv koje je djelo upereno, te je moguće da osoba djeluje istodobno *vis* i *clam*, što Ulpijan u D. 43,24,11,5 pojašnjava na primjeru osobe koja postavlja temelje zgrade suprotno zabrani, dakle *vis*, te na primjeru kad se stranke sporazume da neće biti nastavka gradnje, a nastavi

---

¹⁵ Detaljan opis vidi u: Crawford, *op. cit.* u bilj. 2, str. 47-48; Lintott, A., *Cicero as Evidence: A Historian's Companion*, University Press, Oxford, 2011., str. 70-73.

¹⁶ Cicero, *Pro Tullio*, 47. Vidi i: La Bua, G., „Obscuritas e dissimulatio nella pro Tullio di Cicerone“, *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, vol. 23, br. 3, 2005., str. 277.

¹⁷ D. 50,17,73,2: Djelo se smatra počinjenom silom ako ga je netko počinio kad mu je bilo zabranjeno počiniti isto; počinjeno tajno ako ga je netko počinio kad je smatrao da se s njim vodi rasprava oko nekog pitanja ili da će se voditi.

¹⁸ Grueber, E., *The Roman Law of Damage to Property, Being a Commentary on the Title of the Digest "Ad Legem Aquiliam"*, Clarendon Press, Oxford, 1886., str. 93-94; Levy, E., *Die Konkurrenz der Aktionen und Personen im klassischen römischen Recht*, vol. 1, Franz Vahlen, Berlin, 1918., str. 290.; *idem*, *Die Konkurrenz der Aktionen und Personen im klassischen römischen Recht*, vol. 2, Scientia Verlag, Aalen, 1964., str. 219.

¹⁹ Riječ je o Ulpijanovom navođenju i potvrđivanju Mucijevo stava u D. 43,24,1,5 (*Ulpianus libro 71 ad edictum*).

se graditi u trenutku odsustva ovlaštenika, što se može okarakterizirati kao *clam*. Kako je opis interdikta u pretorovom ediktu u pasivu; što je učinjeno nasilno ili potajno (*quod vi aut clam factum est*), isto je navelo na zaključak kako je pasivna legitimacija praktično bez ikakvih uvjeta,²⁰ što posljedično znači da je ovaj interdikt mogao biti izdan protiv bilo koga tko je izvršio radnju *vis aut clam*. Odgovor na generalno pitanje aktivne legitimacije, odnosno pitanje tko je osoba koja može od pretora tražiti zaštitu, daje Julijan u sljedećem izvoru:

D. 43,24,11,14 (*Ulpianus libro 71 ad edictum*) *Idem Iulianus scribit interdictum hoc non solum domino praedii, sed etiam his, quorum interest opus factum non esse, competere...*²¹

Ulomak dolazi iz Ulpijanove sedamdeset i prve knjige komentara pretorskog edikta, gdje navodi Julijanov stav kako ovaj interdikt, u nazivu titula *Quod vi aut clam*, pripada ne samo vlasniku zemljišta nego i onima koji imaju interes (korist) od toga da djelo ne bude obavljeno. Prema prikazanom tumačenju, osim vlasništva, gdje nije sporna aktivna legitimacija vlasnika kao osobe protiv koje je radnja uperena, ista može biti i na osobi koja ima interes.²² Ulpijan, na žalost, ne prenosi Julijanovo tumačenje što bi interes u ovom smislu označavao, ali djeluje kako je riječ o relativno jasnom pojmu. Međutim, u daljnjim će izvorima biti vidljivo kako interes, kao kriterij razlikovanja, može izazvati dvojbe u određenim pravnim situacijama.

3. JULIJANOV PRISTUP AKTIVNOJ LEGITIMACIJI

Julijan, *Salvius Iulianus* smatra se jednim od najznačajnijih pravnika iz razdoblja klasičnog rimskog prava, čija su mišljenja kasniji pravници često citirali zbog jednostavnosti i uvjerljivosti.²³ Jedan od izvora u kojem se doticao interdikta *qvac* jest:

D. 18,2,4,4 (*Ulpianus libro 28 ad Sabinum*) *Idem Iulianus libro octagensimo octavo digestorum scripsit eum, qui emit fundum in diem, interdicto quod vi aut clam uti posse: nam hoc interdictum ei competit, cuius interest opus non esse factum. Fundo autem, inquit, in diem addicto et commodum et incommodum omne ad emptorem pertinet, antequam venditio transferatur, et ideo, si quid tunc vi aut clam factum est, quamvis melior condicio allata fuerit, ipse utile*

---

²⁰ Npr. Lenel, *op. cit.*, u bilj. 6, str. 483.; Van Warmelo, *op. cit.* u bilj. 4, str. 32.

²¹ D. 43,24,11,14: „Isto Julijan piše da ovaj interdikt pripada ne samo vlasniku zemljišta nego i onima koji imaju interes (korist) od toga da djelo ne bude obavljeno“ (prijevod prema Romac, *op. cit.* u bilj. 5, str. 255.).

²² Dernburg, *op. cit.* u bilj. 1, str. 166-167; Van Warmelo, *op. cit.* u bilj. 4, str. 19.; Wacke, A., „Protection of the Environment in Roman Law“, *Roman Legal Tradition*, vol. 1, 2002., str. 20.

²³ Honoré, A. M., „Julian's Circle“, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, vol. 32, br. 1, 1964., str. 1-44.; Kaser, M., *Römische Rechtsgeschichte*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1967., str. 148 i 190; Schulz, F., *History of Roman Legal Science*, Clarendon Press, Oxford, 1964., str. 105 i sl.

*interdictum habebit: sed eam actionem sicut fructus, inquit, quos percepit venditi iudicio praestaturum.*²⁴

Ulomak dolazi iz Ulpijanove dvadeset i osme knjige komentara *ad Sabinum*, gdje citira Julijanov stav iz osamdeset i osme knjige (njegovih) *Digesta*, a nalazi se u titulu naziva *De in diem addicione*.²⁵ Prema Julijanu, kada je zemljište prodano s dodanim uglavkom *in diem addictio*, aktivnu legitimaciju za primjenu interdikta *qvac* ima kupac, jer taj interdikt služi osobi koja ima interes da se ne učini ono što je učinjeno. Zamjetno je kako je riječ o *interdictum utile*, a ne *interdictum (directum)*, što posljedično govori o njegovoj dvojbenosti, odnosno proširenoj primjeni.²⁶ Nakon toga nastavlja kako su kod kupoprodaje zemljišta sav rizik ali i koristi na kupcu, do trenutka u kojem će kupoprodaja biti prenesena na drugoga. Ako do tog trenutka što god bude učinjeno silom ili potajno na zemljištu, on će imati pravo na izdavanje interdikta *qvac*, čak i ako pristigne bolja ponuda. Konačno, Julijan završava konstatacijom da će prvi kupac svejedno morati sve stečeno, uključujući i dotad skupljene plodove, prenijeti pojava li se novi kupac, odnosno osoba koja će prodavatelju dati veću ponudu.

Zanimljivost izvora očituje se u činjenici da Julijan spominje prijenos kupoprodaje *antequam venditio transferatur*. Stava smo kako se ovdje Julijan referira na karakteristike kupoprodaje s dodanim uglavkom *in diem addictio*, temeljem kojeg će prodavatelj imati pravo u ograničenom vremenskom roku tražiti boljeg kupca, odnosno očekivati bolju ponudu, pa će u slučaju da se isto i dogodi, kupoprodaja izgubiti pravni učinak.²⁷ Riječ je o uglavku u obliku *pacta addiecta*, dodanom konsenzualnoj kupoprodaji *emptio venditio*, temeljem kojega je kupoprodaja postala ovisna o činjenici hoće li prodavatelj dobiti bolju ponudu unutar određenog vremenskog perioda. Kako je riječ o budućoj i neizvjesnoj okolnosti, o kojoj ovisi

---

²⁴ D. 18, 2, 4, 4: Julijan je opet, u osamdeset i osmoj knjizi svojih *Digesta*, napisao da onaj tko kupi zemljište s uglavkom *in diem addictio* može koristiti interdikt *quod vi aut clam*, jer taj interdikt služi onome tko ima interes da se ne učini ono što je učinjeno. Kad je zemljište prodano, on kaže, sve su koristi i rizici na kupcu dok kupoprodaja ne bude prenesena nekom drugome i stoga, ako prije toga (prijenosa) išta bude učinjeno silom ili potajno, on (prvi kupac) imat će interdikt (*utile*), čak i ako je bolja ponuda pristigla, ali, kaže Julijan, on će ga morati prenijeti, kao i sve plodove koje je skupio, temeljem tužbe iz kupoprodaje.

²⁵ Vidi u: Lenel, *Paligenesia Iuris Civilis*, vol. 1, Bernhard Tauchnitz, Leipzig, 1889., str. 447 i 484.; *idem*, *Paligenesia Iuris Civilis*, vol. 2, Bernhard Tauchnitz, Leipzig, 1889., str. 1117-1118.

²⁶ O *interdicta utilia* vidi: Kaser, *op. cit.* u bilj. 4, str. 20 i 303; Krneta, S., „Posjed prava u povijesnom i suvremenom značenju“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 24, br. 1, 2003., str. 5; Wenger, L.; Harrison, O. (prijevod), *Institutes of the Roman Law of Civil Procedure*, The Liberal Arts Press, New York, 1955., str. 253.

²⁷ Karlović, T.; Rapić, I., „Kupoprodaja uz pridržaj boljeg kupca (*in diem addictio*) u rimskoj pravnoj tradiciji“, *Pravni vjesnik*, vol. 34, br. 3-4, 2018., str. 10-16; Flume, W., „Die Aufhebungsabreden beim Kauf – *lex commissoria*, in diem addictio und sogenanntes *pactum displicentiae* – und die Bedingung nach der Lehre der römischen Klassiker“, u: Medicus, D.; Seiler, H. (ur.), *Festschrift für Max Kaser zum 70. Geburtstag*, München, 1976., str. 319-324; Sieg, H., *Quellenkritische Studien zur Bessergebotsklausel (in diem addictio) im römischen Kaufrecht*, Friederichsen, de Gruyter & Co. m.b.h., Hamburg, 1933.

učinak pravnog posla, *in diem addictio* je po svojoj pravnoj naravi uvjet *condicio*, neovisno je li u raskidnom ili odgodnom obliku.²⁸

Neovisno o izloženom, smatramo značajnom činjenicu da Julijan naglašava, isto kao i u ranije citiranom D. 43,24,11,14, kako će pravo na interdikt imati osoba u čijem je interesu da se ne izvrši ono što je izvršeno *cuius interest opus non esse factum*, te u sljedećoj rečenici izravno tvrdi kako je to kupac. Međutim, upitno je zašto bi to bio kupac, kada je i njegov interes uvjetan; u slučaju da netko drugi ponudi više, a on ne želi povisiti svoju prvotnu ponudu, njegov interes u pravilu prestaje, jer i sama kupoprodaja koju je sklopio s prodavateljem gubi učinak. Odgovor na pitanje mogao bi se vidjeti u tumačenju što uglavak *in diem addictio* po Julijanu zapravo jest. U tom smislu, u citatima Julijana zamjetna je rasprava o učinku *in diem addictio*, posebice u kontekstu tumačenja istog kao uvjeta *condicio* u Ulpijanovom izvoru D. 18,2,2,1 (*Ulpianus libro 28 ad Sabinum*),²⁹ te u Paulovom D. 41,4,2,4 (*Paulus libro 54 ad edictum*).³⁰

Prvotno navedeni Ulpijanov ulomak iz D. 18,2,2,1 dolazi iz njegove dvadeset i osme knjige komentara *ad Sabinum*, a riječ je o titulu naziva *De in diem addictione*. U izvoru Ulpijan citira Julijana, kako će kod uglavka *in diem addictio* kupoprodaja biti čista, odnosno koristi latinski pojam *pura*. Julijan je stava da će kupac moći stjecati plodove od kupljene stvari za vrijeme pendencije, te da će mu teći vrijeme potrebno za dosjelost *usucapio*, ali će snositi rizik ako stvar slučajno propadne. Prema Julijanu, djeluje kao da je ugovor proizveo puni pravni učinak, odnosno kao da i nije sklopljen pod uvjetom. U tom smislu, kupoprodaja okarakterizirana kao *pura*, po jednoj teoriji romanista jest bezuvjetan ugovor, s dodanim uglavkom kojima bi se raskidali učinci proizvedeni ugovorom, ali ne i sam ugovor.³¹ Drugi je pak pristup da je riječ o ugovoru koji je uvjetovan slično suvremenom raskidnom uvjetu, ali s učinkom da je djelovanje ugovora u vremenu pendencije bilo neuvjetovano, dakle u tom su periodu svi proizvedeni učinci identični učincima ugovora bez dodanog uvjeta.³²

---

²⁸ Pojam *condicio* označava odgodan uvjet, dok je u romanistici dvojbeno na koji su način raskidni uvjeti bili u primjeni. Usp. Karlović; Rapić, *ibid.*; Henle, R., „Die rechtliche Natur der in diem addictio beim Kaufverträge“, u: *Festschrift Paul Koschaker II*, H. Boehlaus, Weimar, 1939., str. 169; Zimmermann, R., *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian tradition*, Oxford University Press, Oxford, 1996., str. 732.

²⁹ D. 18,2,2,1 (*Ulpianus libro 28 ad Sabinum*) *Ubi igitur secundum quod distinximus pura venditio est, Iulianus scribit hunc, cui res in diem addicta est, et usucapere posse et fructus et accessiones lucrari et periculum ad eum pertinere, si res interierit.*

³⁰ D. 41,4,2,4 (*Paulus libro 54 ad edictum*) *Si in diem addictio facta sit, id est nisi si quis meliorem condicionem attulerit, perfectam esse emptionem et fructus emptoris effici et usucapionem procedere iulianus putabat: alii et hanc sub condicione esse contractam, ille non contrahi, sed resolvi dicebat, quae sententia vera est.*

³¹ Flume, *op. cit.* u bilj. 25, str. 309; Effer-Uhe, D. O., *Die Wirkung der condicio im römischen Recht*, Nomos, Baden-Baden, 2008., str. 126 i dalje.

³² Usp. Henle, *op. cit.* u bilj. 26, str. 169; Peters, F., *Die Rücktrittsvorbehalte des Römischen Kaufrechts*, Böhlau Verlag, Wien, 1973., str. 94; Sukačić, M., „Nevaljanost potestativnih uvjeta u korist obvezanika i *pactum displicentiae*“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 69, br. 1, 2019., str. 137; Wesel, U., „Zur dinglichen Wirkung der Rücktrittsvorbehalte des römischen Kaufs“, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung* (dalje u tekstu: ZSS), vol. 85, 1968., str. 96 i sl.

Drugi ulomak dolazi iz Paulove pedeset i četvrte knjige komentara pretorskog edikta, prema Lenelu naslovljene *De possessione et usucapione*, a smješten je u titul naziva *Pro emptore*.³³ Tamo Paulo, kao i Ulpijan u prethodnom izvoru, citira Julijanovo mišljenje kako će kupoprodaja s dodanim uglavkom *in diem addictio* biti perfektna, ali raskidiva po uvjetu. Paulo, identično Ulpijanu, navodi kako se Julijanov stav razlikuje od pristupa ostalih pravnika, ali zaključuje kako je Julijan u pravu. Prema oba izvora, smatra se da Ulpijan i Paulo prikazuju Julijana kao zagovornika tumačenja uglavka *in diem addictio* kao raskidnog uvjeta.³⁴

Iako djeluje kako je riječ o istovrsnom pristupu Ulpijana i Paula Julijanovom zaključku, stava smo kako sadržaj dvaju prikazanih izvora nije identičan. Ulpijan tako u prvotno navedenom kaže kako je Julijanov stav *secundum quod distinximus, pura venditio est*, dok Paulo navodi kako je Julijan tvrdio izričito *sub condicione resolvi, quae sententia vera est*. Prema navedenom, stava smo kako je Ulpijan naveo da Julijan strankama omogućava neka same definiraju narav uglavka *in diem addictio*, ali će u sumnji biti riječ o raskidnom uvjetu, dok je Paulo prenio Julijanov stav kako će *in diem addictio* bez dvojbe biti raskidan uvjet. Neovisno o izloženom, djeluje nespornim kako i Ulpijan i Paulo prenose Julijanov stav da će *in diem addictio* po svojoj pravnoj naravi biti raskidan uvjet, bilo kao *pura venditio est* ili kao *sub condicione resolvi*.³⁵

Problem kod tumačenja raskidnih uvjeta u klasičnom rimskom pravu, ali ne na *in diem addictio*, već na primjeru dodanog uglavka *pactum displicentiae*, detaljno je razradio Knellwolf koji ga naziva „*Rücktrittsvorbehalte*“, istovremeno navodeći da je projiciranje sadržaja suvremenih raskidnih uvjeta na antičke izvore dvojbeno i pogrešno, s čijim se zaključkom slažemo.³⁶ Na tom tragu, za analizu dodanih uglavaka u obliku raskidnih uvjeta, sadržajno značajno pitanje jest kada će pravni posao izgubiti učinke. Na primjeru *in idem addictio*, kako je pristizanjem nove ponude prodavatelj bio u obvezi javiti isto prvom kupcu, koji je imao mogućnost prevenirati raskid ugovora davanjem još bolje ponude, on (kupac) stoga je imao *facultas alternativa*, odnosno kupoprodaja je u konačnici ovisila i o njegovoj volji.³⁷ Ako bi (prva) uvjetno sklopljena kupoprodaja izgubila učinke od trenutka kada je prvi kupac javio prodavatelju da neće dati višu ponudu, opisano bi bilo *ex nunc* djelovanje gdje raskid ne utječe na kupčevo vlasništvo i raspolaganja u

---

³³ Lenel, *Paligenesia* vol. 1, *op. cit.* u bilj. 23, str. 1068.

³⁴ Peters, *op. cit.* u bilj. 30, str. 120-121 i literatura koju navodi u bilj. 21.

³⁵ Levy, E., „Zu den Rücktrittsvorbehalten des Römischen Kaufs“, *Gesammelte Schriften* vol. 2, Böhlau, Köln, 1963., str. 262 i 266.

³⁶ Knellwof, M., *Zur Konstruktion des Kaufes auf Probe, Die Gefallensbedingung und ihr Verhältnis zu Wollensbedingung, Resolutivbedingung und Rücktrittsrecht*, doktorska disertacija, Schulthess Polygraphischer Verlag AG, Zürich, 1987., str. 102. Više o uglavku *pactum displicentiae* vidi i u: Diaz Rodriguez, E., *De la noción de contrato al pactum displicentiae en derecho romano*, Universidad de Oviedo, Oviedo 1998.; Misera, K., „Der Kauf auf Probe“, u: Temporini, H.; Haase, W. (ur.), *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, vol. II, 14, de Gruyter, Berlin, New York, 1982., str. 525-582.

³⁷ Karlović; Rapić, *op. cit.* u bilj. 25, str. 13-15; Peters, *op. cit.* u bilj. 30, str. 47; Petranović, A., „Uvjetovani konsensus i rimska uvjetna kupoprodaja“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 28, br. 2, 2007., str. 1231-1232.

vremenu pendencije. Drugi je pristup da će uvjetna kupoprodaja izgubiti sve učinke od trenutka sklapanja ugovora, odnosno držat će se kao da ugovor nikad nije ni proizvodio učinke, posljedično sva raspolaganja kupca u prošlosti izgubila bi pravni učinak, što bi bilo *ex tunc* djelovanje raskida.

Prema Ulpijanovom citatu Julijana iz D. 18,2,2,1 (*Ulpianus libro 28 ad Sabinum*), u slučaju da se uvjet ispuni, učinak raskidno uvjetovane kupoprodaje takav je da je ugovor proizvodio puni pravni učinak kao da je neuvjetovan. Dakle, onaj tko je kupio zemljište uz *in diem addictio* može isto steći dosjelošću, ubirati plodove i druge koristi od njega, ali će istovremeno snositi sav rizik slučajne propasti na stvari.³⁸ Kako je riječ o vremenu pendencije, zaključak jest da će ugovor uvjetovan sa *in diem addictio* kao *sub condicione resolvi* proizvoditi puni pravni učinak, kao da nije uvjetovan. Hoće li ti učinci ostati valjani nakon prijenosa kupoprodaje boljem kupcu, ovdje nije navedeno, iako je Julijan u ranije citiranom D. 18,2,4,4 naveo da će prvi kupac morati prenijeti interdikt i sve skupljene plodove. Prema tome, povezivanjem ovih dvaju izvora dolazimo do zaključka da bi bila riječ o *ex tunc* učinku.

Posljednji izvor, koji nam potvrđuje da je Julijanu isključivo značajan interes, sljedeći je ulomak iz Ulpijanove sedamdeset i prve knjige komentara pretorskog edikta:

D. 43,24,11,10 (*Ulpianus libro 71 ad edictum*) *Si fundus in diem addictus sit, cui competat interdictum? Et ait Iulianus interdictum quod vi aut clam ei competere, cuius interfuit opus non fieri: fundo enim in diem addicto et commodum et incommodum omne ad emptorem, inquit, pertinet, antequam venditio transferatur, et ideo, si quid tunc vi aut clam factum est, quamvis melior condicio allata fuerit, ipse utile interdictum habebit: sed eam actionem sicut fructus medio tempore perceptos venditi iudicio praestare cogendum ait.*³⁹

Ulpijan još jednom daje Julijanovo viđenje tko će biti ovlašten na primjenu interdikta *qvac*, u situaciji kada je zemljište prodano putem dodanog uglavka *in diem addictio*, te tako prenosi da je Julijanov stav kako će kupac biti ovlašten na interdikt, jer je to u njegovu interesu, te jer su njegovi i koristi i rizici vezani za prodanu stvar. I ovdje je po Julijanu riječ o *interdictum utile*, a ne o *interdictum (directum)*, dakle o proširenoj primjeni interdikta.⁴⁰ Međutim, na kraju ulomka navodi se Julijanov zaključak kako će prvi kupac ipak morati, temeljem tužbe iz kupoprodaje, prenijeti pravo na interdikt na novog, odnosno boljeg kupca, kao što će morati prenijeti i

---

³⁸ Lenel, *Paligenesia vol. 2, op. cit.* u bilj. 23, str. 1117. Više o izvoru vidi u: Arangio-Ruiz, V., *La compravendita in diritto romano*, seconda edizione, Casa Editrice Dott. Eugenio Jovene, Napoli, 1954., str. 410; Levy, *op. cit.* u bilj. 32, str. 262; Peters, *op. cit.* u bilj. 30, str. 104, 119 i sl.

³⁹ D. 43,24,11,10: Ako je zemljište (prodano) pod *in diem addictio*, kome bi interdikt mogao ići u prilog? I Julijan kaže da interdikt *quod vi aut clam* ide u prilog onome u čijem je interesu bilo da se djelo ne učini. Budući da, kaže on, kada je zemljište (prodano) pod *in diem addictio*, sve koristi i štete pripadaju kupcu prije prijenosa kupoprodaje, dakle, ako se bilo što dotad učini nasilno ili potajno, čak i ako se poboljša stanje zemljišta radnjom, on (kupac) imat će interdikt (*utile*) u svoju korist. Ali Julijan isto tako kaže da on može biti prisiljen prenijeti pravo na ovu tužbu, poput plodova prikupljenih u međuvremenu, temeljem tužbe iz kupoprodaje.

⁴⁰ O *interdicta utilia* vidi u literaturi navedenoj u bilješci 24.

plodove koje je stekao u periodu dok je zemljište bilo kod njega. Dakle, iako je kupoprodaja bila uvjetovana, odnosno ovisila je o boljoj ponudi, aktivna legitimacija je u periodu, dok nije bilo boljeg kupca, bila isključivo na prvom kupcu, jer je u tom periodu polučila puni pravni učinak. Konačno, prijenosom kupoprodaje, prva kupoprodaja gubi učinak, prvi kupac prenosi pravo na interdikt na novog kupca, isto kao i prikupljene plodove, što govori u prilog povratu stranaka u isti položaj koji su imale prije sklapanja kupoprodaje, što je *ex tunc* učinak.⁴¹

Potvrdu teze kako je po Julijanu relevantno isključivo pitanje u čijem je interesu da se djelo ne izvrši, potvrđuje i već ranije naveden i raspravljen Julijanov stav koji prenosi Ulpijan u D. 43,24,11,14 (*Ulpianus libro 71 ad edictum*). Dakle, prema Julijanu, interdikt *qvac* pripada ne samo vlasniku zemljišta nego i onima koji imaju interes (korist) od toga da djelo ne bude obavljeno. Stava smo kako je Julijan zaključio da je prvi kupac, koji je kupio zemljište pod uvjetom bolje ponude, osoba u čijem je interesu da se djelo ne izvrši, što je djelomično uzrokovano i njegovim snošenjem rizika, sukladno načelu *emptio perfecta periculum est emptoris*.⁴² To će svojstvo izgubiti pristizanjem nove ponude i njenim prihvatom od prodavatelja, ako on sam ne povisi ponudu. Kad se navedeni prikaz i tumačenje povežu s pitanjem aktivne legitimacije, djeluje kako je Julijanu kupoprodaja s raskidnim uvjetom, odnosno opisno *sub condicione resolvi*, perfektan, čist pravni posao, koji je polučio sav pravni učinak te je stoga na kupcu aktivna legitimacija. Raskidno uvjetovani kupac jest isključivi, rimskim poimanjem neuvjetovani vlasnik kupljenog zemljišta, te je i njemu u interesu tražiti zaštitu od radnji počinjenih silom ili potajno. Pristizanjem bolje ponude njegovo vlasništvo i interes nestaju, te mora prenijeti pravo na interdikt na novog vlasnika, ali do tog je trenutka izdavanje interdikta u njegovu interesu.

4. ULPIJANOV PRISTUP AKTIVNOJ LEGITIMACIJI

Domintius Ulpianus, kao jedan od pravnika klasičara čiji opus zauzima najveći dio Digesta⁴³ te posredstvom čijih smo djela dolazili do Julijanovih stavova o aktivnoj legitimaciji za primjenu interdikta *qvac*, dao je i sam svoje mišljenje o aktivnoj legitimaciji u sljedećem podužem ulomku:

---

⁴¹ Usp. D'Ors, A. P., „In diem addictio“, *Anuario de historia del derecho español*, vol. 16, 1945., str. 259.; Levy, *op. cit.* u bilj. 33, str. 266. Peters, *op. cit.* u bilj. 30, str. 158. Raspravu o potencijalnim interpolacijama vidi u: Van Warmelo, *op. cit.* u bilj. 4, str. 18, bilj. 10.

⁴² O snošenju rizika vidi u: Apostolova Maršavelski, M., „Venditor custodiam praestare debet – o prijelazu rizika rei venditae u klasičnom rimskom pravu“, u: Gliha I. *e tal.* (ur.), *Liber amicorum Nikola Gavella – Građansko pravo u razvoju*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007., str. 523-548; Provera, A., „Sul problema del rischio contrattuale nel diritto romano“, *Studi in onore di Emilio Betti*, vol. 3, *Multa Paucis*, Milano, 1962., str. 693-724; Rodger, A., „Emptio Perfecta Revisited: A Study of Digest 18,6,8,1,50“, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, vol. 50, br. 3-4, 1982., str. 337-350.

⁴³ Honoré, T., *Ulpian: Pioneer of Human Rights*, University Press, Oxford, 2002., str. 1-8; Kunkel, *op. cit.* u bilj. 4, str. 245-254; Jolowicz, H.; Nicholas, B., *Historical Introduction to the Study of Roman Law*, University Press, Cambridge, 1972., str. 393-394.

D. 43,24,11,12 (*Ulpianus libro 71 ad edictum*) *Ego, si post in diem additionem factam fundus precario traditus sit, putem emptorem interdictum quod vi aut clam habere. Si vero aut nondum traditio facta est aut etiam facta est precarii rogatio, non puto dubitandum, quin venditor interdictum habeat: ei enim competere debet, etsi res ipsius periculo non sit, nec multum facit, quod res emptoris periculo est: nam et statim post venditionem contractam periculum ad emptorem spectat et tamen antequam ulla traditio fiat, nemo dixit interdictum ei competere. Si tamen precario sit in possessione, videamus, ne, quia interest ipsius, qualiter qualiter possidet, iam interdicto uti possit. Ergo et si conduxit, multo magis: nam et colonum posse interdicto experiri in dubium non venit. Plane si postea, quam melior condicio allata est, aliquid operis vi aut clam factum sit, nec Iulianus dubitaret interdictum venditori competere: nam inter Cassium et Iulianum de illo, quod medio tempore accidit, quaestio est, non de eo opere, quod postea contigit...*⁴⁴

Ulpijan u citiranom ulomku, koji dolazi iz sedamdeset i prve knjige komentara pretorskog edikta, navodi vlastiti osobni stav o aktivnoj legitimaciji, nakon što je u D. 43,24,11,10, koji smo obradili ranije, opisao što govori Julijan,⁴⁵ dok je D. 43,24,11,11 opisao stav Arista o pitanju posjeda i obavještanja novog kupca o djelu koje je počinjeno *vi aut clam*, bez doticanja pitanja aktivne legitimacije. Tako Ulpijan ovdje kaže, u slučaju kada se zemljište prodaje s dodanim uglavkom *in diem addictio*, riječ je o davanju zemljišta u prekarij, te je stoga kupac ovlašten na primjenu interdikta *qvac*. Zatim nastavlja da ako predaja još uvijek nije nastupila, ili ako je nastupila, ali je prodavatelj postavio zahtjev za povratom stvari sukladno naravi prekarija, tada će on – prodavatelj biti ovlašten na interdikt. Ulpijanovo pojašnjenje jest kako bi interdikt trebao biti upravo njemu na raspolaganju, čak i kada zemljište, koje je pod ugrozom, nije njegovo vlasništvo, te zaključuje kako činjenica da je kupac vlasnik neće imati utjecaja na prodavateljevu aktivnu legitimaciju. Dalje navodi kako nitko nije tvrdio da će kupac imati aktivnu legitimaciju prije nego što mu je stvar predana. Nakon toga nastavlja kako prekarist može koristiti interdikt, jer je svakako u njegovu interesu, a ako je stvar osobi predana u najam (*locatio conductio*) ili je riječ o odnosu kolonata, Ulpijan smatra da tim bolje najmoprimac i kolon svakako mogu koristiti interdikt. Konačno, Ulpijan završava konstatacijom da ako nakon postizanja bolje ponude djelo bude izvršeno nasilno ili potajno, Julijan bi bez sumnje rekao da bi prodavatelj bio ovlašten na interdikt, jer se spor između

---

⁴⁴ D. 43,24,11,12: Smatrao bih da, nakon što je zemljište postavljeno pod *in diem addictio*, predano je u prekarij, kupac ima interdikt *quod vi aut clam*. Ali ako predaja još nije nastupila ili ako je nastupila i zahtjev za povratom stvari u prekariju postavljen je u isto vrijeme, mislim da prodavatelj nedvojbeno ima interdikt. Jer interdikt bi njemu trebao biti na raspolaganju čak i kada nije njegovo vlasništvo ugroženo, i čini malo razlike što je vlasništvo kupca ono što je ugroženo i opet prije predaje nitko nije tvrdio da je on ovlašten na interdikt. Ali ako posjeduje kao prekarij, osvrnimo se može li koristiti interdikt, s obzirom na to da je svejedno u kojem je obliku u posjedu, u njegovu je interesu da može. Ako mu je stvar predana u najam, tim bolje, jer i kolon nedvojbeno može koristiti interdikt. Pogotovo ako kasnije, nakon pristizanja bolje ponude, neko djelo bude izvršeno nasilno ili potajno, Julijan bi bez imalo sumnje rekao da je prodavatelj ovlašten na uporabu interdikta; naime, i kod Kasija i kod Julijana javlja se pitanje o onom što se izvrši u međuvremenu, ali ne i o onom što se izvrši poslije.

⁴⁵ *Supra*, bilješka 37, i literatura navedena u bilješci 39.

Julijana i Kasija odnosi na period u međuvremenu, a ne na ono što se dogodilo kasnije.

Smatramo relevantnom činjenicu da Ulpijan držanje stvari od prvog kupca, čija je kupoprodaja još uvijek pendentna, izjednačava s prekarijem, besplatnim prepuštanjem stvari na uporabu do opoziva.⁴⁶ U Mommsenovom izdanju Digesta, temeljem citiranog Cujasova stava, kod ovog se izvora navodi da prvi kupac stječe stvar kao kupac, a ne kao *precario rogans*.⁴⁷ Kaser navodi kako po Ulpijanu stoga pravo na interdikt ima i kolon, te kako se spominje i osoba koja ima nekretninu u najmu, znači da je aktivna legitimacija na detentoru.⁴⁸ U svakom slučaju, temeljem Ulpijanovog pristupa, kupac će biti ovlašten na interdikt ako mu je zemljište predano, ali ako nije došlo do predaje, tada će aktivna legitimacija biti na prodavatelju, što Ulpijan posebice naglašava kao činjenicu koja nikome ranije nije bila sporna. Prikazani je pristup u suprotnosti s Julijanovim iz D. 43, 24, 11, 10, gdje je Julijan govorio o interesu, a ne o držanju stvari.

Kada je riječ o prodaji zemljišta s dodanim uglavkom *in diem addictio*, po Ulpijanu je kupac osoba koja ima aktivnu legitimaciju za primjenu interdikta *qvac*, kada mu je stvar predana u posjed, što Ulpijan izjednačava s prekarijem. Međutim, ako je, sukladno pravnoj naravi uglavka *in diem addictio*, prodavatelj dobio bolju ponudu, te je isto javio kupcu koji nije povisio svoju ponudu, može se postaviti teza da je stoga prodavatelj postavio zahtjev za povratom zemljišta, te je on (prodavatelj) ovlašten na interdikt. Ovaj je pristup nekonzistentan s ranijim objašnjenjem; naime, ako prodavatelj i postavi zahtjev, to i dalje ne znači da je dobio natrag i posjed stvari. S druge strane, stava smo kako bi u tom slučaju prodavatelj prije dobio aktivnu legitimaciju po Julijanu, budući da je on govorio o interesu, koji će u opisanoj situaciji zasigurno preći s kupca natrag na prodavatelja. Prema tome, djeluje kako je u citiranom tekstu Ulpijanovo tumačenje neusuglašeno s primjerom koji sam navodi, što je navelo Van Warmela na zaključak kako je cijeli izvor vjerojatno prepravljjan.⁴⁹

Iako Ulpijan na kraju ulomka navodi da je riječ o spornom pitanju između Kasija i Julijana, izravnu dvojbu i spor između njih ne nalazimo u izvorima.⁵⁰ Peters temeljem toga zaključuje kako je vjerojatno u Ulpijanovom izvorniku bio prikazan Kasijev stav, koji je kasnije izbačen, dok je Wieacker stava kako je Kasije želio oduzeti kupcu mogućnost aktivne legitimacije za interdikt *qvac*, sukladno učenju

---

⁴⁶ Vidi više u: Cura, A. A. V., „O Vencimento das obrigações puras no direito romano clássico“, *Boletim da Faculdade de Direito da Universidade de Coimbra*, vol. 81, 2005., str. 110; Kaser, M., „Zur Geschichte des precarium“, *ZSS*, vol. 89, 1972., str. 94-148.; Levy, E., „Vom römischen Precarium zur germanischen Landleihe“, *ZSS*, vol. 66, 1948., str. 1-30; Lydofr, C., „Die Abgrenzung zwischen Leihe und Precarium in der Gl. Simile zu D. 43,26,1,3“, *ZSS*, vol. 129, 2012., str. 592-604.

⁴⁷ Mommsen, T., *Digesta Iustiniani Augusti*, vol. 2, Berolini, Weidmann, 1963., str. 607. Usp. Van Warmelo, *op. cit.* u bilj. 4, str. 18.

⁴⁸ Kaser, *op. cit.* u bilj. 44, str. 111.

⁴⁹ Van Warmelo, *op. cit.* u bilj. 4, str. 19. Usp. Kaser, *ibid.*, str. 110.

⁵⁰ Više o Kasiju vidi u: Kunkel, *op. cit.* u bilj. 4, str. 130-131; Schulz, *op. cit.* u bilj. 21, str. 101, 102 i 119; Teilegen, J. W., „Gaius Cassius and the Schola Cassiana in Pliny's Letter VII 24,81“, *ZSS*, vol. 105, 1988., str. 288-298.

sabinovaca.⁵¹ Stava smo kako je Ulpijan na određeni način favorizirao Julijanov pristup o interesu koji je više puta navodio, za razliku od Kasijevo, koji osim ovog generalnog opisa nije detaljnije razrađivan. Van Warmelo je zaključio kako Julijanovo inzistiranje na interesu ukazuje da je on bio spreman preduvjeti ili svojstva – koja stranka mora imati da bi bila aktivno legitimirana za interdikt *qvac* – tumačiti mnogo fleksibilnije, odnosno da je bilo dovoljno bilo kakvo stvarno ili obvezno pravo u odnosu na zemljište, s čijim se zaključkom slažemo.⁵²

U svakom slučaju, Ulpijan smatra kako sama činjenica da je zaključen kupoprodajni ugovor nije dovoljna da bi kupac dobio aktivnu legitimaciju za interdikt *qvac*, već je potrebna predaja zemljišta. Na tom tragu, kod rasprave o *in diem addictio* kao uvjetne kupoprodaje, Ulpijan ne govori izričito odnosi li se ovaj stav samo na raskidni oblik ili i na odgodni. Međutim, kako kod odgodne inačice kupac zasigurno ne bi bio vlasnikom, djeluje da je tumačenje o prekariju zapravo i tumačenje o odgodnom *in diem addictio*, i posljedično njegovom učinku na aktivnu legitimaciju. Problem kod pristupa ogleđa se u činjenici kako bi rizik *periculum* od štetnih radnji trećih bio na kupcu, iako kupoprodaja još uvijek nije perfektna, što je u suprotnosti s osnovnim načelom snošenja rizika.⁵³ Naime, ako je odgodno uvjetovani kupac aktivno legitimiran za traženje zaštite pomoću interdikta *qvac* kad mu je stvar predana, upitno je bi li isto značilo da aktivnu legitimaciju ima i prodavatelj, te bi stoga kupac bio u poziciji da o njemu ovisi hoće li tražiti zaštitu od pretora. Julijan je, s druge strane, izravno rekao da aktivna legitimacija za interdikt *qvac* ne pripada samo vlasniku, već i osobi koja ima interes, što nam Ulpijan prenosi u ranije obrađenom D. 43,24,11,14.⁵⁴ Za razliku od tog izvora, ovdje Ulpijan ne navodi i vlasnika pa ne možemo sa sigurnošću zaključiti bi li uz posjednika i njemu Ulpijan dao aktivnu legitimaciju.

Prikazani Ulpijanov pristup usmjeren prema posjedu stvari ponovljen je i u nastavku, to jest u trinaestom ulomku istog fragmenta:

D. 43,24,11,13 (*Ulpianus libro 71 ad edictum*) *Si ita praedium venierit, ut, si displicuisset, inemptum esset, facilius admittimus interdictum emptorem habere, si modo est in possessione: et si rescissio emptionis in alterius arbitrium conferatur, idem erit probandum: idemque et si ita venisset, ut, si aliquid evenisset, inemptum esset praedium: et si forte commissoria venierit, idem dicendum est.*⁵⁵

---

⁵¹ Peters, *op. cit.* u bilj. 30, str. 149; Wieacker, F., *Lex Commissoria: Erfüllungszwang und Widerruf im Römischen Kaufrecht*, Springer, Berlin, 1932., str. 28. Usp. Seckel, E., Levy, E., „Die Gefahrtragung beim Kauf im klassischen römischen Recht“, *ZSS*, vol. 47, 1927., str. 250-251., bilj. 3.

⁵² Van Warmelo, *op. cit.* u bilj. 4, str. 19.

⁵³ Usp. Peters, *op. cit.* u bilj. 30, str. 15-151; Villarreal, M., L. N., „Los principios generales del derecho y el problema de los riesgos por pérdida de la cosa debida“, *Revista de Derecho Privado*, vol. 15, 2008., str. 75. Vidi i literaturu navedenu u bilješci 40.

⁵⁴ *Supra*, bilj. 19.

⁵⁵ D. 43,24,11,13: Ako je zemljište prodano sa sporazumom da se prodaja može raskinuti ako se kupcu ne sviđa, mi ćemo priznati da je kupac ovlašten na upotrebu interdikta, pod uvjetom da je posjednik; isto će biti u slučaju da treća osoba može odlučiti o raskidu ugovora. Isto se primjenjuje ako je stvar prodana sa sporazumom da će kupoprodaja biti raskinuta nastupom određenog događaja; i ako je prodana s dodanim uglavkom *lex commissoria*, isto je rečeno.

U izvoru se obrađuje kupoprodaja s dodanim uglavcima, ali ne s *in diem addictio*. Dakle, ovdje Ulpijan kupcu daje aktivnu legitimaciju za primjenu interdikta *qvac*, ako je stvar kupljena sa sporazumom da se kupoprodaja može raskinuti u slučaju da se kupljena stvar ne sviđi, pod uvjetom da je kupac posjednik. Nakon toga nastavlja da će isto pravilo biti primjenjivo ako treća osoba može odlučiti o raskidu ugovora, ako je kupoprodaja ovisna o nekom drugom događaju, ili ako je prodana s uglavkom da se raskida u slučaju da kupac u ograničenom vremenskom periodu ne plati cijenu.

Prvi opisani sporazum, vidljiv u formulaciji *ut, si displicuisset, inemptum esset*, naziva se *pactum displicentiae*, a predstavlja kupnju na pokus gdje će kupac moći oduzeti pravnu snagu sklopljenoj kupoprodaji. Riječ je o uvjetnoj kupoprodaji, gdje je uvjetovana okolnost volja kupca, koji je mogao biti i raskidni i odgodni uvjet, iako je u romanistici dominantnije tumačenje o raskidnom obliku.⁵⁶ U ovom primjeru riječ je o čistom raskidnom učinku, što je vidljivo u opisu da će se ugovor raskinuti ako se kupcu stvar ne sviđi. Dakle, sklopljena kupoprodaja proizvest će sve pravne učinke u vremenu pendencije, kupac će između ostaloga steći i pravo na posjed stvari, što je karakteristično za raskidne uvjete opisane kao (*res*) *inemptum esset*.⁵⁷

Lex commissoria drugi je dodani uglavak, koji je, za razliku od *pactum displicentiae*, u interesu prodavatelja, jer ga ovlašćuje jednostrano raskinuti ugovor ako kupac pravodobno ne plati kupovninu.⁵⁸ U izvoru je vidljiv na samom kraju u formulaciji *si forte commissoria venierit*. Ulpijan je učinak *lex commissoria* kao uvjeta tumačio u D. 18,3,1 gdje je zaključio, ako kupac ne ispuni svoju obvezu isplate cijene u ugovorenom roku, takav sporazum će više značiti da je kupnja raskinuta po uvjetu, izravno je nazivajući *sub condicione resolvi emptio*.⁵⁹ Iz prikazanoga, stava smo kako se Ulpijan u D. 43,24,11,13 doticao raskidnih uvjeta kao takvih, dajući kao primjer *pactum displicentiae*, *lex commissoria* i druge uglavke.

Kao što je navedeno, ulomak uz imenovane sadrži spomen neimenovanih raskidnih uglavaka, *si rescissio emptio in alterius arbitrium conferatur* i *si aliquid evenisset, inemptum esset praedium*. Kod prvog uglavka, riječ je o sporazumu da će treća strana, dakle osoba koja nije bila ni kupac ni prodavatelj, dati sud o objektu kupoprodaje, te je stoga kupoprodaja ovisna o *alterius arbitrium*. Iz štuorog opisa ne može se sa sigurnošću utvrditi kriterije po kojima bi se treća osoba trebala voditi prilikom donošenja odluke, iako se može promišljati kako je riječ o objektivnim mjerilima, odnosno kako je kupac zatražio pomoć iskusnije osobe, jer je riječ o

---

⁵⁶ Vidi detaljnije u literaturi navedenoj u bilješci 34 i: Lardeur, G., *Droit Romain: Du Pactum Displicentiae*, *Droit français: Du Contrat D'édition en Matière Littéraire*, doktorska disertacija, Pariz, 1893., Bibliolife (republished), 2009.; Sukačić, M., „Dvojbena pravna narav kupnji na pokus – pregled romanističkih teorija o D. 19,5,2, pr.-1 (Ulpianus libro 32 ad edictum)“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 40, br. 3, 2019., str. 1207-1224.

⁵⁷ Peters, *op. cit.* u bilj. 30, str. 157.

⁵⁸ Wesel, *op. cit.* u bilj. 30, str. 133 i dalje; Wieacker, *op. cit.* u bilj. 49; Zulueta, de F., *The Roman Law of Sale*, Clarendon Press, Oxford, 1945., str. 57.

⁵⁹ Peters, *op. cit.* u bilj. 30, str. 100-105.

nekretnini.⁶⁰ Posljednji je sporazum *si aliquid evenisset, inemptum esset praedium*, odnosno kako će se nekretnina smatrati nekupljenom nastupom određenog događaja. Prema svemu navedenom, stava smo kako je u sva četiri opisana uglavaka riječ o varijacijama raskidnih uvjeta, što posebice proizlazi iz opisa učinka ispunjenja uvjetovane okolnosti kao *inemptum esset praedium*, nekretnina će se smatrati neprodanom. Ulpijan kao preduvjet kupčeve aktivne legitimacije za primjenu interdikta *qvac* i kod kupoprodaje s *pactum displicentiae*, *lex commissoria*, ali i drugih, neimenovanih oblika raskidnih uvjeta, traži posjed stvari. U tom je smislu primijenio identičan kriterij kao i na prethodno obrađeni *in diem addictio*.⁶¹

Slijedom navedenoga, stava smo kako je Ulpijan pitanje aktivne legitimacije za interdikt *qvac* tumačio kroz prizmu predaje stvari, jer kod opisa kupoprodaje kao *inemptum esset* učinci tako postavljenih raskidnih uvjeta nisu bili jednoznačno definirani, već su prvenstveno ovisili o sporazumu stranaka i načinu na koji su bili oblikovani.⁶² Ako je kupoprodaja postajala perfektna sklapanjem i predajom stvari, neovisno o tome što bi kasnije mogla biti raskinuta kao *negotium purum, quod sub condicione resolvitur*, odnosno opisana kao *inemptum esset*, isto bi značilo da je u potpunosti proizvela pravni učinak i kupac postaje vlasnikom. Međutim, nastupom uvjetovane okolnosti u vidu bolje ponude kod *in diem addictio*, nezadovoljstva kupca kod *pactum displicentiae*, neizvršenja obveze plaćanja u roku kod *lex commissoria*, odluke treće osobe *alterius arbitrium*, odnosno nastupom ugovorene okolnosti *aliquid evenisset*, ugovor se raskida te se postavlja pitanje je li interes tako uvjetovanih kupaca i dalje aktualan. Stava smo kako je Ulpijan stoga pokušao ispraviti tumačenje pomoću kriterija posjeda, kod kojeg neće biti potrebe za tumačenjem (interesa).

Svojevrsnu sintezu Julijanovog i Ulpijanovog pristupa daje nam u konačnici Paulo, u izvoru preuzetom iz njegove šezdeset i sedme knjige komentara pretorskog edikta, vidljivom u D. 43,24,16-pr.⁶³ Paulo navodi kako je ovaj interdikt (u nazivu titula *Quod vi aut clam*) primjenjiv čak i neposjednicima, ako za to imaju interes.⁶⁴ Dakle Paulo je potvrdio Ulpijanov koncept aktivne legitimacije posjednika, s dodatkom kako će ista biti i kod neposjednika, ako mu je to u interesu, u skladu s ranije obrađenim Julijanovim pristupom. Iako Paulo nije naveo kako je riječ o kupoprodaji s dodanim uglavcima, iste nije isključio pa smo stava kako se pravilo

---

⁶⁰ O pojmu *arbitrium* u kontekstu *arbitrium boni viri* vidi u: Jakab, E., *Riskomanagement beim Wienkauf, Periculum und Praxis im Imperium Romanum*, C. H. Beck, München, 2009., str. 61-63; Karlović, T., „Neka razmatranja o actio fiduciae (Cic. De off. 3,17,70)“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 67, br. 3-4, 2017., str. 480-481.

⁶¹ Usp. sa zaključkom o pravnoj naravi uglavka u: Thomas, J. A. C., „Provisions for calling off a sale“, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, vol. 35, br. 4, 1967., str. 571-572.

⁶² Usp. sa zaključkom o retroaktivnom učinku ispunjenja uvjeta kod *in diem addictio* i *pactum displicentiae* u D. 20,6,3 (*Ulpianus libro octavo disputationum*) u: D’Ors, *op. cit.* u bilj. 39, str. 229-231; Diaz Rodriguez, E., „Antecedentes históricos del art. 1.453 del Código civil español“, *Revue internationale des droits de l’antiquité*, vol. 45, 1998., str. 627-628; Peters, *op. cit.* u bilj. 30, str. 230.

⁶³ *Competit hoc interdictum etiam his qui non possident, si modo eorum interest.*

⁶⁴ Vidi detaljnije o cijelom ulomku u: Rodger, A., „Objections and Exceptions: The Palingenesia of D. 43.24.17“, *Cambridge Law Journal*, vol. 64, br. 1, 2005., str. 82-83; Wacke, *op. cit.* u bilj. 20, str. 20.

primjenjuje i na njih. Prema tome, Paulo nije uzeo ni jedan od pristupa na način da njegova primjena isključuje drugi, već je stava kako je riječ o konceptima koji se međusobno nadopunjuju, što u konačnici potvrđuje zaključak o Ulpijanovom pokušaju upotpunjavanja interesa s posjedom.

5. ZAKLJUČAK

Interdikt *qvac* je pravno sredstvo koje bi pretor u razdoblju pretklasičnog i klasičnog prava izdavao u slučaju susjedovih radnji učinjenih protivno zabrani ili potajno, a iz citiranih izvora proizlazi da je riječ o starom i često korištenom obliku zaštite stvarnih prava. Kako je fraza *vis aut clam* obuhvaćala široki spektar radnji na zemljištu, pitanje pasivne legitimacije nije bilo sporno. S druge strane, pitanje aktivne legitimacije bilo je dvojbeno kada stranke ugovore kupoprodaju zemljišta s uglavkom *in diem addictio*, dakle uvjetno gdje će prodavatelj u ograničenom vremenskom periodu tražiti bolju ponudu, a netko treći istovremeno učini djelo koje se može okarakterizirati kao *vis aut clam*. Stava smo kako su Julijan i Ulpijan željeli riješiti problem učinka opisnog uglavka, te je kod Ulpijana vidljivo i posljedično rješenje ostalih dodanih uglavaka u obliku raskidnog uvjeta *inemptum esset* ili *sub condicione resolvi* u vremenu pendencije. Izgledno je da je i Kasije iznio stav o istovjetnom problemu, koji nažalost nije došao do nas, vjerojatno zbog Ulpijanovog neslaganja s istim, odnosno zbog njegova preferiranja Julijana.

Julijan je kao kriterij ponudio vlasništvo i interes. Rješenje djeluje prikladno za kupoprodaju s *in diem addictio*, jer ako je stvar predana prvom kupcu, ali još uvijek nije protekao rok u kojem prodavatelj traži bolju ponudu, i ako prihvatimo pristup kako je riječ o raskidnom uvjetu gdje je (neuvjetovano) vlasništvo preneseno na kupca, njegova je aktivna legitimacija za interdikt *qvac* i zbog vlasništva, i zbog interesa. Ukoliko radnja bude izvršena u periodu dok je stvar još uvijek kod njega, ali je prodavatelju pristigla bolja ponuda, te kupac svoju ponudu ne želi povisiti, utoliko prvi kupac gubi i vlasništvo i interes, te je aktivna legitimacija na prodavatelju. Kako pravo na interdikt mora prenijeti *transferatur*, aktivna legitimacija govori o *ex tunc* učinku ispunjenja uvjetovane okolnosti kod *in diem addictio* na samu kupoprodaju.

Prema Ulpijanu, ako zemljište nije predano kupcu, tada on nikako ne može koristiti interdikt. Opisano pravilo Ulpijan naglašava kao činjenicu, koja nikome ranije nije bila sporna, što vjerojatno uključuje i Julijana. Nakon toga tvrdi kako je aktivna legitimacija na posjedniku. Djeluje kako je prikazani Ulpijanov pristup u suprotnosti s Julijanovim tumačenjem o interesu, ali ako se interes promatra na način da znači kako bi osoba morala imati barem detenciju, kako bi joj bilo u interesu koristiti interdikt *qvac*, tada pristupi ne bi bili u potpunoj suprotnosti. Držanje stvari ukazuje na određeni, minimalni stupanj interesa prema istoj. Dakle, stava smo kako je Ulpijan ispravljao Julijanovo tumačenje, jer je smatrao da kriterij interesa nije uvijek lako protumačiti. U konačnici, kupac bi interes dobio predajom stvari, a zasigurno bi ga izgubio ako njegova kupoprodaja bude raskinuta. Posjed

je s druge strane lako utvrdiva činjenica. Upitno jest zašto je Ulpijan dao aktivnu legitimaciju prodavatelju od trenutka kad je postavio zahtjev za povratom stvari u D. 43,24,11,12, kada je izgledno da on u tom trenutku još uvijek nije posjednikom. Djeluje kako bi interes u opisanoj situaciji zasigurno imao, te da bi ga kupac izgubio. Neovisno o prethodnoj tezi, zaključujemo kako je krajnji rezultat kod oba pravnika usporediv; aktivna legitimacija za primjenu interdikta *qvac* kod raskidno uvjetovane kupoprodaje u vremenu pendencije je na kupcu, dok će se ispunjenjem uvjeta vratiti prodavatelju, što potvrđuje tezu o *ex tunc* učinku raskidnog uglavka *in diem addictio*, ali prema Ulpijanu i *pactum displicentiae*, *lex commissoria* te drugih neimenovanih raskidnih sporazuma.

LITERATURA

1. Apostolova Maršavelski, M., „Vendor custodiam praestare debet – o prijelazu rizika rei venditae u klasičnom rimskom pravu“, u: Gliha I. *et al.* (ur.), *Liber amicorum Nikola Gavella – Građansko pravo u razvoju*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007., str. 523-548.
2. Arangio-Ruiz, V., *La compravendita in diritto romano*, seconda edizione, Casa Editrice Dott. Eugenio Jovene, Napoli, 1954.
3. Berger, A., „Interdictum“, u: Pauly, A., *et al.* (ur.), *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft: Imperium – Iugum*, Band IX, 2, Metzler, 1916., str. 1609-1707.
4. Berger, A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1953.
5. Boras, M.; Margetić, L., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet Zagreb, Zagreb, 1980.
6. Buckland, W.W., *A Textbook of Roman Law from Augustus to Justinian*, University Press, Cambridge, 1921.
7. Crawford, J. W., *M. Tullius Cicero: The Lost and Unpublished Orations*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1984.
8. Cura, A. A. V., „O Vencimento das obrigações puras no direito romano clássico“, *Boletim da Faculdade de Direito da Universidade de Coimbra*, vol. 81, 2005., str. 73-144.
9. Dernburg, H., *Pandekten, Band 1,2: Sachenrecht*, Berlin, Müller, 1900.
10. Diaz Rodriguez, E., „Antecedentes históricos del art. 1.453 del Código civil español“, *Revue internationale des droits de l'antiquité*, vol. 45, 1998., str. 585-646.
11. Diaz Rodriguez, E., *De la noción de contrato al pactum displicentiae en derecho romano*, Universidad de Oviedo, Oviedo 1998.
12. D'Ors, A. P., „In diem addictio“, *Anuario de historia del derecho español*, vol. 16, 1945., str. 194-289.
13. Effer-Uhe, D. O., *Die Wirkung der condicio im römischen Recht*, Nomos, Baden-Baden, 2008.
14. Eisner, B.; Horvat, M., *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948.

15. Flume, W., „Die Aufhebungsabreden beim Kauf – *lex commissoria*, *in diem addictio* und sogenanntes *pactum displicentiae* – und die Bedingung nach der Lehre der römischen Klassiker“, u: Medicus, D.; seiler, H. (ur.), *Festschrift für Max Kaser zum 70. Geburtstag*, München, 1976., str. 319-324.
16. Grueber, E., *The Roman Law of Damage to Property, Being a Commentary on the Title of the Digest “Ad Legem Aquilianam”*, Clarendon Press, Oxford, 1886.
17. Henle, R., „Die rechtliche Natur der *in diem addictio* beim Kaufvertrage“, u: *Festschrift Paul Koschaker II*, H. Boehlaus, Weimar, 1939., str. 169-192.
18. Honoré, A. M., „Julian’s Circle“, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, vol. 32, br. 1, 1964., str. 1-44.
19. Honoré, T., *Ulpian: Pioneer of Human Rights*, University Press, Oxford, 2002.
20. Jakab, E., *Riskomanagement beim Wienkauf, Periculum und Praxis im Imperium Romanum*, C. H. Beck, München, 2009.
21. Johnston, D., *Roman Law in Context*, University Press, Cambridge, 2004.
22. Jolowicz, H.; Nicholas, B., *Historical Introduction the Study of Roman Law*, University Press, Cambridge, 1972.
23. Karlović, T., „Neka razmatranja o *actio fiduciae* (Cic. De off. 3,17,70)“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 67, br. 3-4, 2017., str. 465-495.
24. Karlović, T.; Rapić, I., „Kupoprodaja uz pridržaj boljeg kupca (*in diem addictio*) u rimskoj pravnoj tradiciji“, *Pravni vjesnik*, vol. 34, br. 3-4, 2018., str. 10-16.
25. Kaser, M., *Das Römische Privatrecht, vol. 1, Das altrömische, das vorklassische und klassische Recht*, C. H. Beck, München, 1955.
26. Kaser, M., *Römische Rechtsgeschichte*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1967.
27. Kaser, M., „Zur Geschichte des *precarium*“, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung*, vol. 89, 1972., str. 94-148.
28. Kaser, M., *Eigentum und Besitz im älteren römischen Recht*, Böhlau, Köln, 1956.
29. Knellwof, M., *Zur Konstruktion des Kaufes auf Probe, Die Gefallensbedingung und ihr Verhältnis zu Wollensbedingung, Resolutivbedingung und Rücktrittsrecht*, doktorska disertacija, Schulthess Polygraphischer Verlag AG, Zürich, 1987.
30. Krneta, S., „Posjed prava u povijesnom i suvremenom značenju“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 24, br. 1, 2003., str. 1-23.
31. Kunkel, W., *Herkunft und soziale Stellung der römischen Juristen*, Böhlau, Weimar, 1952.
32. La Bua, G., „Obscuritas e dissimulatio nella pro Tullio di Cicerone“, *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, vol. 23, br. 3, 2005., str. 261-280.
33. Lardeur, G., *Droit Romain: Du Pactum Displicentiae, Droit français: Du contrat d’édition en matière littéraire*, doktorska disertacija, Pariz, 1893., Bibliolife (republished), 2009.
34. Lenel, O., *Das Edictum Perpetuum*, Leipzig, B. Tauchnitz, 1927.
35. Lenel, *Paligenesia Iuris Civilis*, vol. 1, Bernhard Tauchnitz, Leipzig, 1889.
36. Lenel, *Paligenesia Iuris Civilis*, vol. 2, Bernhard Tauchnitz, Leipzig, 1889.

37. Levy, E., *Die Konkurrenz der Aktionen und Personen im klassischen römischen Recht*, vol. 1, Franz Vahlen, Berlin, 1918.
38. Levy, E., *Die Konkurrenz der Aktionen und Personen im klassischen römischen Recht*, vol. 2, Scientia Verlag, Aalen, 1964.
39. Levy, E., „Vom römischen Precarium zur germanischen Landleihe“, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung*, vol. 66, 1948., str. 1-30.
40. Levy, E., „Zu den Rücktrittsvorhalten des Römischen Kaufs“, *Gesammelte Schriften* vol. 2, Böhlau, Köln, 1963.
41. Limacher, F., *Ueber das interdictum quod vi aut clam*, doktorska disertacija, Lohbauer, Zürich, 1865.
42. Lintott, A., *Cicero as Evidence: A Historian's Companion*, University Press, Oxford, 2011.
43. Lintott, A., *Violence in Republican Rome*, Clarendon Press, Oxford, 1968.
44. Lydofr, C., „Die Abgrenzung zwischen Leihe und Prekarium in der GI. simile zu D. 43,26,1,3“, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung*, vol. 129, 2012., str. 592-604.
45. Misera, K., „Der Kauf auf Probe“, u: Temporini, H.; Haase, W. (ur.), *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, vol. II, 14, de Gruyter, Berlin, New York, 1982., str. 525-582.
46. Mommsen, T., *Digesta Iustiniani Augusti*, vol. 2, Berolini, Weidmann, 1963.
47. Peters, F., *Die Rücktrittsvorhalte des Römischen Kaufrechts*, Böhlau Verlag, Wien, 1973.
48. Petranović, A., „Uvjetovani konsenzus i rimska uvjetna kupoprodaja“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 28, br. 2, 2007., str. 1219-1238.
49. Provera, A., „Sul problema del rischio ontrattuale nel diritto romano“, *Studi in onore di Emilio Betti*, vol. 3, Multa Paucis, Milano, 1962.
50. Rodger, A., „Emptio Perfecta Revisited: A Study of Digest 18,6,8,1,50“, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, vol. 50, br. 3-4, 1982., str. 337-350.
51. Rodger, A., „Objections and Exceptions: The Palingenesia of D.43.24.17“, *Cambridge Law Journal*, vol. 64, br. 1, 2005., str. 79-93.
52. Romac, A., *Izvori rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1973.
53. Romac, A., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet, Zagreb, 1998.
54. Savigny, F. C., von, *Das Recht des Besitzes: Eine civilistische Abhandlung*, Heyer, Gießen, 1803.
55. Schulz, F., *History of Roman Legal Science*, Clarendon Press, Oxford, 1964.
56. Seckel, E., Levy, E., „Die Gefahrtragung beim Kauf im klassischen römischen Recht“, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung*, vol. 47, 1927., str. 117-263.
57. Sieg, H., *Quellenkritische Studien zur Bessergebotsklausel (in diem addictio) im römischen Kaufrecht*, Friederichsen, de Gruyter & Co. m.b.h., Hamburg, 1933.

58. Stein, P., „Equitable Remedies for Property“, u: Birks, P. (ur.), *New Perspectives in the Roman Law of Property*, Clarendon Press, Oxford, 1989., str. 185-195.
59. Sukačić, M., Dvojbena pravna narav kupnji na pokus – pregled romanističkih teorija o D. 19,5,2,pr.-1 (*Ulpianus libro 32 ad edictum*), *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 40, br. 3, 2019., str. 1207-1224.
60. Sukačić, M., „Nevaljanost potestativnih uvjeta u korist obvezanika i *pactum displicentiae*“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 69, br. 1, 2019., str. 118-146.
61. Šarac, M., „Obveze mandataru iz ugovora o nalogu u rimskom pravu“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*, vol. 16, br. 1, 1995., 93-106.
62. Teilegen, J. W., „Gaius Cassius and the Schola Cassiana in Pliny’s Letter VII 24,81“, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung*, vol. 105, 1988., str. 263-311.
63. Thomas, J. A. C., „Provisions for calling off a sale“, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, vol. 35, br. 4, 1967., str. 557-572.
64. Van Warmelo, P., „Interdictum quod vi aut clam“, *Acta Juridica*, vol 15, 1962., str. 15-37.
65. Villarreal, M., L. N., „Los principios generales del derecho y el problema de los riesgos por pérdida de la cosa debida“, *Revista de Derecho Privado*, vol. 15, 2008., str. 59-108.
66. Wacke, A., „Protection of the Environment in Roman Law“, *Roman Legal Tradition*, vol. 1, 2002., str. 1-24.
67. Watson, A. *The Law of Property in the Later Roman Republic*, Clarendon Press, Oxford, 1968.
68. Wenger, L.; Harrison, O. (prijevod), *Institutes of the Roman Law of Civil Procedure*, The Liberal Arts Press, New York, 1955.
69. Wesel, U., „Zur dringlichen Wirkung der Rücktrittsvorbehalte des römischen Kaufs“, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung*, vol. 85, 1968., str. 94-173.
70. Wieacker, F., *Lex Commissoria: Erfüllungszwang und Widerruf im Römischen Kaufrecht*, Springer, Berlin, 1932.
71. Windscheid, B.; Kipp, T., *Lehrbuch des Pandektenrechts*, vol. II, Frankfurt, Rütten & Loening, 1887.
72. Zimmermann, R., *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian tradition*, Oxford University Press, Oxford, 1996.
73. Zulueta, de F., *The Roman Law of Sale*, Clarendon Press, Oxford, 1945.

***INTERDICTUM QUOD VI AUT CLAM* AND THE QUESTION OF THE ACTIVE LEGITIMATION IN THE CLASSICAL ROMAN LAW**

This paper deals with the question of active legitimation for the application of *interdictum quod vi aut clam* in the classical Roman law. The first part sets out general characteristics of said interdict, its potential mention in Cicero's speech *Pro Tullio*, the presentation in the text of the praetorian edict, interpretations of classical jurists on the issue of the passive legitimation, and the analysis of the phrase *vi aut clam*. This is followed by the elaboration of the active legitimation for its application, detailing Julian's interpretation that the prerequisite for the use of the interdict is the existence of interest, which is analyzed in particular on the issue of a sale contract with *in rem* *addictio*. The next part of the paper consists of an analysis of Ulpian's approach to the same legal problem, who states that the issue of possession is relevant for the active legitimation for the interdict. The last part of the paper contains a comparison of both approaches, gives concluding reflections of the author on potential reasons for their divergence, and finally answers the question of whether differences in the concepts may influence the question of the active legitimation.

Key words: *interdictum quod vi aut clam, interest, possession, condition, Roman law*